

Гудінова І.Л. Протонаратив як мікромотив з макро поведінкою при самопроектуванні особистості //Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2017. – Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Випуск 16. –С. 33–43

УДК 159.923.2

Гудінова І.Л.

Протонаратив як мікромотив з макро поведінкою при самопроектуванні особистості.

Гудінова І. Л. Протонаратив як мікромотив з макро поведінкою при самопроектуванні особистості.

Показано, як віртуальна реальність здатна впливати на самопроектування особистості. Подано короткий огляд нового Інтернет жанру людської творчості у блогосфері, а саме, мотиватори (протонаративи). Обґрунтовано саме поняття протонаратив. Описані функції мотиваторів, такі як: ціннісно-сміслові регулювання при створенні особистісного життєвого проекту, оцінювачі істинності моральних доменів соціокультурного знання, конструктори нових реальностей та ін.

По суті, меми це є чиста інформація, але їх функціонування має помітні фізичні і поведінкові наслідки. Визначені важілі впливу протонаративів на психологію людини.

Ключові слова: мем, мотиватор, демотиватор, протонаратив, самопроектування.

Гудінова И. Л. Протонаратив как микромотив с макро поведением при самопроектировании личности.

Показано, как виртуальная реальность способна влиять на самопроектирование личности. Представлен короткий обзор нового Интернет жанра человеческого творчества в блогосфере, а именно, мотиваторы (протонаративы). Обосновано само понятие протонаратив. Описаны функции мотиваторов, такие как: ценностно-смысловое регулирование при создании личностного жизненного проекта, оценивание истинности моральных доменов социокультурного знания, конструкторы новых реальностей и так далее. По сути, меми это чистая

інформація, но його функціонування має помітні фізичні і поведінкові наслідки. Визначені важелі впливу протонаративів на психологію людини.

Ключові слова: мем, мотиватор, демотиватор, протонаратив, самопроєктування.

Gudinova I. L. Protonarativ as a micromotiv with macro behavior in self-projecting personality.

Abstract. *Virtual reality is shown to be a significant factor in personal self-projecting. The author gives a brief overview of the new Internet genre of human creativity in the blogosphere, gives a definition of the concept of "sociocultural pattern" as well as describes the functions of motivators and demotivators which include personal life project value-and-concept regulation, assessment of the truth of socio-cultural knowledge moral domains, and new realities constructing, etc.*

It has been shown that due to their brevity, memes are an informational resource. Such texts (as other people's meanings) become close to a virtual person ("the aesthetic alien as the forgotten personal") and become capable of restructuring and aesthetizing previous personal beliefs.

The use of sociocultural patterns brings about quantitative changes that include the concretization of a reassessed situation, increased emotional level and self-esteem, textual brevity leads to a sense of completeness and wisdom, an individual becomes capable of giving a verbal help to other people (memotherapy), develops a sense of harmony and sorts out his/her life experience. In this case, an individual, using the ultimate potentialities of consciousness, faces "the cultural absolute." (S)he continues to search for the meaning of life changes. These are the personal growth texts or rather a condensed semantic perspective. Consequently, such a form reflects life experience and verbally signifies the individual's comprehension of their life.

Key words: *meme, motivator, demotivator, self-projecting of personality, the protonarratives.*

Постановка проблеми: Ґрунтуючись на визначенні Чепелевої Н.В., що самопроєктування є здатністю особистості діяти на підставі особистого задуму який ґрунтується на інтерпретації і осмисленні попереднього і соціокультурного досвіду,

ми в свою чергу спробуємо дослідити, як на основі готових протонаративів які стають ціннісно-смысловими основами соціокультурного досвіду будуються власні майбутні проекти і перепроєктовуються минулі.

Особистість потребує середовища, де могла б бути створена можливість надихатись\підживлювати власні життєві соціокультурні смисли і де ми могли б розповідати-ділитись-переінакшувати свої життєві історії наповнюючи їх новим смыслом. Таким середовищем в сучасному суспільстві стає Інтернет. Філософ Славою Жижек, кажучи про віртуальність нашого світу, ввів термін «реальність віртуального» (замість «віртуальна реальність»), і вона такою стає на сьогоднішній час [4].

Отже, чому «Реальність віртуального» - важливий проєкт? Тому, що «він ставить фундаментальні питання про перспективи соціальної критики в епоху когнітивного капіталізму, в епоху медіа і спектаклю. Чи повинна думка вступати в ризиковану гру з власними віддзеркаленнями і спотвореннями, misreading і сприйняттям «серйозно»? [4].

І протонаративи в Інтернеті (меми, крилаті вислови, афоризми) стають в деякому сенсі соціокультурним смысловим «допінгом» для самопроєктування. Пошук і знайдення відповідних чи влучних слів у протонаративі що описують стан і ціль, допомагає сконцентруватися на смыслі цього стану і цілі, вплести їх в контекст власного життя і майбутніх подій.

Життєві історії з непрожитими до кінця емоціями стають «ініціаціями» які підштовхують людей до пошуку до змін в характері і в житті в цілому. Це рівень «пробудження» для свого дійсного призначення психологічного зростання та соціокультурного облаштування у соціокультурному середовищі. Оскільки особистість - це компеляція всіх міжособистісних ситуацій - минулих, сьогоденних, і, як не абсурдно звучить, майбутніх, то за визначенням Ж.-П. Сарта «Людина - це проєкт». *Людина яка знає «навіщо», подолає будь які «як» - це здатність проєктної людини* [8].

Життя це безліч можливостей, постійне обрання перспектив, самопроєктів, самовизначення, самоствердження у сучасному соціокультурному середовищі.

Мобільні когнітивні зміни особистості є одним з критеріїв сучасної компетентності (самоусвідомлення - самопізнання - самопроекування - самореалізація).

Іноді меметичні форми підштовхують особистість до проектування не повертаючись і не осмислюючи минулі події, але зазвичай меми ставлять під новий кут зору особистісні життєві ситуації.

Ціль статті: на основі теоретичного аналізу проблеми дослідити вплив протонаративів на проектну діяльність особистості.

Результати теоретичного аналізу: в своєму дослідженні ми виходимо з того, що міжособистісні ситуації - це життєві історії. У кожній історії є свій сюжет, своя динаміка і свій смисл. «Ситуації інформаційного соціуму змінюють зміст і смисл фундаментальних категорій таких, як самоусвідомлення - самопізнання - самопроекування - самореалізація» [2].

Так коли ж людина починає проектування чи перепроєкування свого життя?

Коли трапляється щось травматичне в житті, ми починаємо шукати причини, виходи і полегшення, або прагнемо забутись. Але біль і травма нікуди не зникають, вони залишаються глибоко усередині нас і перешкоджають відчуттю повноти життя і радості. А в особливо похмурі днини ми думаємо про те, як могло б бути, «якби не...». Тому, коли трапляється так, що історії «засіли» в мізках, і прагнуть смислового завершення і заспокоєння сумління, вони стають свого роду «ініціаціями» до побудови нових переосмислених життєвих ситуацій, і далі життєвих проєктів.

Поки ми залишили незавершений життєвий сценарій усередині себе - наш спокій ніколи не буде абсолютним. Завжди буде щось смикати зсередини і примушувати хвилюватися на порожньому місці. Тому є ключові моменти в житті, які потрібно прожити до фіналу і стану заспокоєння.

Крім внутрішньої незадоволеності, депресії, непрожиті емоції формують подальші події в нашому житті. Коли ж відбувається перепроєкування життєвої ситуації, то досягається відчуття звільнення і так би мовити устатковуються «екологічні умови» у власній свідомості і усвідомленні себе.

Ніякого «Я» самого по собі не існує. Особа існує тільки у відносинах з іншими. Особа - це періодично виникаючі міжособистісні ситуації. Тому предметом аналізу повинні бути не особа з особистими якостями сама по собі, а міжособистісні події - конкретні життєві ситуації, тобто реальні історії які і ведуть до комплексних особистісних змін у характері людини. В свою чергу, кожен проект руханий бажаннями пробудженням особистісних можливостей. У житті немає іншого сенсу, крім того, як людина активізуючи потенційні життєві сили розкриває їх, і живе плідно. Ми завжди живемо для когось, щось робимо перед кимось краще, змінюємо себе для оцінки іншими.

Життя ставить перед людиною парадоксальне завдання: з одного боку реалізувати свою індивідуальність, а з іншої - перевершити її і прийти до переживання універсальності.

Втрата ресурсу - невдало завершені життєві історії, знайдення ресурсу - надбання життєвих ресурсів у вигляді ціннісно-сміслових соціокультурних основ.

Академік Академії медико-технічних наук, член Нью-Йоркської Академії наук П.П. Гаряєв вважає, що за допомогою словесних смислоформ людина вибудовує свій генетичний апарат. Виявляється, що, молитвенні слова, метафоричні, афористичні думки, пробуджують резервні можливості генетичного апарату. А найголовніший висновок вчених: хвильові генетики стверджують, «будь яка інформація може надихатись (впечататись) в так званий хвильовий ген». Цитат, що дарують життя, цитат, які відповідають на найтривожніші питання людини [3].

Людина починає чіткіше бачити повну картину свого життя. Цей рівень спонукає багато людей змінити кар'єру, почати новий бізнес або зайнятися чимось іншим, чи рухатися по іншому вектору. Як нам бачиться - це рівень пробудження для свого дійсного призначення. *Пробудження можливостей.* В такому випадку значно підвищується рівень хоробрості.

За таких умов людині потрібна структура, межі, опора, і такими виступають протонаративи. Такі текстові мікро мотиви призводять до макро поведінки. Розширюються межі можливостей завдяки соціокультурному простору і колективному досвіду.

Вихідними позиціями (основними ідеями дослідження) для нас є:

1. МЕМ як соціокультурна ціннісно-смилова одиниця\основа примушує людину мислити локально - діяти глобально.
2. МЕМ збільшує дальність планування, на основі віднайденого чи присвоєного смислу\протосмислу
3. Віднайдені направляючі принципи життєоблаштування дозволяють поєднати духовне та фізичне. «Життя задихається без цілі» (Достоевський).
4. Меми проявляють глибинні образи мислення, які формують системи і впливають на поведінку людини. Вони містять в собі базовий пакет думок, мотивів і інструкцій, які визначають те, як ми ухвалюємо рішення і розставляємо пріоритети в житті.
5. Меми впливають на життєвий вибір людини. Вони – це самоорганізуюча суть, яка виявляється в узгоджених стереотипах, що охоплюють буквально всі сфери нашого життя.
6. Меми – це структури мислення. Мем визначає, як люди мислять або ухвалюють рішення, на відміну від того, в чому вони переконані або що цінують [7].

По своїй суті, меми це є чиста інформація, але їх функціонування має помітні фізичні і поведінкові наслідки.

Віртуальне середовище з постійними можливостями бути в постійному дискурсі з іншими дає поштовх до пошуку себе нового за посередництвом смислового текстового матеріалу. Лаконічні ціннісно-смилові основи як «меми» стаючи стартовою основою для самопроекування особистості ведуть «до змін у всіх підструктурах: людина \всесвіт, людина \людина, людина \текст, людина \сукупність текстів» [10].

Саме смисл тексту стає способом обміну особистісними цінностями, емоційно-смилової співзвучності. На думку М.М. Бахтіна, Р. де Богранда і Ю.П. Зотова це ніщо інше, ніж «смилова діалогічна конвергенція (СДК) - тобто, взаємодія готового (авторського смислу) та реагуючого (реципієнта) життєвих текстів, які знаходяться в одному нескінченному смисловому просторі, і виявляють

діалогічні відносини між собою (часткова загальність теми, точки зору, і т.д.)» [1], [5].

Як правило, попередні тексти демонтують смислову взаємодію у межах однієї чи декількох споріднених тем розуміння. І явище СДК передбачає, що кожен новий текст, який увійшов в єдине текстове смислове поле будь якого ступеня узагальненості буде конвенціональним усім послідуєчим та всім попереднім текстам цього смислового поля, що доводить три векторну діалогічну сутність тексту. Смислові поля чи комунікативні макро ситуації визначають основні типологічні особливості смислових діалогічних взаємодій, і можуть утворювати ієрархічні структури, системно входячи одне в одне. У свою чергу, смислове поле людини на основі авторського утворює особистісний смисловий простір індивідуальних значень які стають конструктами для самопроектування. Відтак, новостворені смислові моделі відображають самостійний рівень організації знань.

З попереднього теоретичного дослідження ціннісно-смислових ресурсів мемів можна сказати про наступне: вони відновлюють глибинні образи мислення, містять в собі базові пакети думок, мотивів і інструкцій, які визначають те, як ми ухвалюємо рішення і розставляємо пріоритети в житті, вони є самоорганізуючою суттю, яка виявляється в узгоджених стереотипах, що охоплюють буквально всі сфери нашого життя. Мемі стають показниками суб'єктивного благополуччя так, як свідчать про те, що хтось досяг певної високої думки і реалізації своїх планів, і ти досягнеш. Чітко відслідковується в процесі побудови власних життєвих проєктів лінія смислового нарощування та розгалуження смислів внаслідок інтерпретацій, також моральний розвиток, розвиток самосвідомості, розвиток нових потреб, розвиток системи цінностей, подвоєння реальності в середині людини, самовдосконалення рух від смислу до самореалізації у діяльності, вибудовується матриця особистих прагнень\досягнень.

Меметичні смисли є смислами—донорами, смислосберігаючими - енергозберігаючими одиницями, та смислороджуючими. Наприклад «Я не то, что со мной случилось, я - тот, кем я решил стать». «Добром потрібно відповідати на добро, на зло треба відповідати справедливістю». Мотиватор (мем)

є одиницею передачі соціокультурної інформації (Р. Докінз), внутрішня репрезентація знання, одиниця мислення «живучі ідеї» в людській психіці. Поняття «мема», використовувався для опису процесів зберігання і розповсюдження окремих елементів культури, культурна ідея, експресія, така, що має широкі варіації. Мем – це націлена на самого себе логіка [7].

Саме в Інтернет середовищі процеси самоактуалізації, самовизначення\перевизначення, самовідношення, самопізнання, самоосмислення\інтерпретації, самоконтролю, саморегуляції до самореалізації і далі до самоіншування процеси набувають максимальної чистоти так, як віртуальна особистість є вільним і незалежним творцем свого «Я». Факт використання мема доводить, що людина абстрагується від ЕГО-центричності, приймає чужу мудрість, а також не приховується за віртуальними масками і не програє макетні життя тому, що досягнути смислу\мудрості завжди гордість, яка однозначно приписується відкрито собі. Розширюється смислова свідомість людини.

Застосовуючи протонаратив (думку когось авторитетного), як цінісно-смисловий старт для особистісних змін, ми тим самим дозволяємо чужому переконанню впливати на своє особисте життя. «Текст значніший за самого себе, він набуває рис моделі культури, а з іншого боку він має тенденцію здійснювати самостійну поведінку, уподібнюючись автономній особистості» [6]. При цьому, протонаратив також може бути і соціокультурним зразком, який здійснює вплив на особистість. *Сприйнятий смисл і розгорнутий іншою людиною і в іншому емоційному стані дозволяє нам отримувати нову історію під новим кутом зору. Інакше кажучи, «людина може смисли перевизначати і довизначати, реконструюючи таким чином як власні уявлення про зовнішню і внутрішню реальність, так і результати інтерпретації і реінтерпретації особистого досвіду» [11].*

Я довіряю чужій високій думці - я готовий її прийняти - я довірю цю думку плину свого життя - глибоко задоволений проникненням нового смислу у моє життя - хочу змін - кожна думка створює майбутнє - кожен частку свого досвіду перетворюю в можливість - гармонічна взаємодія нових і попередніх смислів -

«заспокоєння своїх думок» - прагнення до подієвості. Як правило завершені проекти «знаменують» нові життєві етапи.

Протонаратив в психології визначається як літературна мікроформа, що має подієво-просторову часову організацію. Це розкриття *однієї події*, яка може відображатись у таких формулах: початок-середина-кінцівка; зав'язка–розв'язка; постановка проблеми-рішення; очікування-задоволення, питання-відповідь до події. Тут не тільки тематична направленість (мораль, вічні цінності) а і поетика (мова, образність, ритм) та їх пізнавальна надійність. В них закладені слав'янські концепти: душа, дух, розум (наприклад: «Если у тебя получилось обмануть человека, это не значит, что он дурак, это значит, что тебе доверяли больше, чем ты этого заслуживаешь», «Главное в жизни – научиться все повороты судьбы превращать в зигзаги удачи»). Протонаративи хронотопи попередніх епох і людей в них.

Як ми вже зазначали, що протонаративи як «сміслові капсули» в Інтернеті відображені у вигляді мотиваторів (мемів), висловів та думок видатних людей, афоризмів, народної мудрості які вважаються «інформаційним благом», новим рівнем постановки мети, енергозбереженням при новому смислоутворенні і при конструюванні нового смислообразу. Такі зненацька віднайдені тексти, чи чужі життєві смисли стають для віртуальної особистості близькими «естетичне чуже як забуте своє», і такими що здатні переструктурувати та естетизувати попередні переконання і соціокультурні цінності. Використання протонаративів приводить до кількісних змін, а саме: конкретизації переосмисленої ситуації; підвищення емоційного рівня і самоповаги; текстова лаконічність призводить до відчуття завершеності і отримання життєвої мудрості; людина стає здатною словом допомогти іншій людині (мемотерапія); виникає відчуття гармонії і остаточної впорядкованості життєвого досвіду завдяки утворенню самодостатнього образу зароджується життєстійкість. Сила мови полягає в умінні висловити багато в малій кількості слів. Це «зміни змін»

В межах технології самопроекування за Чепелевою Н.В. ми вбачаємо таку послідовність побудови проекту на основі мотиваторів, як ціннісно-сміслових основ:

1. Побудова протопроєкту, який ґрунтується на народженні задуму свого життя і своїх майбутніх якостей для реалізації бажаного.

В Інтернеті відбувається віднайдення смислу, який співзвучний незавершеній історії з минулого чи пошуку смислового старту для майбутнього. За таких обставин людина може швидко проаналізувати особистісні чи соціальні причини невдалого завершення життєвої ситуації. Нова відняйдена ціннісно-смілова установка дає не тільки новий поштовх а і нові варіації досягнення з розумінням того, що з даними труднощами чи ситуаціями зітнувся не ти один. Відбувається пошук особистісних ресурсів для переінакшення ситуації і завершення гештальту.

2. Діагностування особистісних якостей з ціллю встановлення відповідності задуму можливостям і вимогам соціуму і утворення на цій онові «прототексту особистості», який може бути метафоричним, міфологічним чи концептуальним.

Отримуючи готовий соціокультурний смисловий зразок для подальшого застосування у життєвих обставинах, Інтернет користувач відчуває себе причетним до колективного соціокультурного досвіду і його співучасником не гіршим за інших.

3. Звернення до власного життєвого і особистого досвіду з метою визначити межі своїх можливостей, засобів і власних ресурсів необхідних для досягнення мети і рішення завдань саморозвитку; трансформація «особистого прототексту». Це те, що можна назвати «біографічною канвою» (Е.Е. Сапогова) - включення тих або інших подій або ж їх виключення з тексту життя, відмова від альтернативних проєктів.

Особистість продумує шляхи виправлення ситуації для логічного і душевно комфортного завершення історії, чи намічає собі перспективу розвитку і соціокультурного облаштування у житті. Повернутись до минулих подій і віінакшити їх відповідно до особистісного соціокультурного стану на сьогоднішній день, потрібно достатньо мужності не кажучи відваги признати власні помилки. Людина повертається до минулого лише тоді, коли не відбулося особистісне психологічне, морально-етичне зростання і переоцінка свого життєвого облаштування. Іноді трапляється ситуації, коли людина нотує собі смисл на

майбутнє, але він як правило присвоюється після події у даному смисловому контексті.

4. Вибудовування на цій основі проекту-орієнтиру, який припускає, крім усього іншого, створення на цій основі первинного наративу (непослідовний, мозаїчний, фрагментарний - кліп).

Після сприйняття чужого смислу іде ретельний перегляд всіх можливих причин невдалого чи небажаного результату ситуації чи відноси з минулого досвіду.

5. Формулювання цілей і підцілей або завдань проекту (по суті, створення фабули бажаної життєвої історії).

В Інтернеті під готові смисли-цілі шукаємо особисті ресурси.

6. Створення подієвого проекту, тобто наповнення проекту-орієнтиру подіями.

В інтернет середовищі визначається нова мета, чому я повертаюся до цієї події, чому мені це так важливо, продумуються нові ситуативні варіанти, щоб досягти бажаного результату.

7. Побудова сюжету бажаного життя, сприяючого реалізації проекту-орієнтиру (життєвий проект).

Як правило одна ціннісно-смілова основа може нагадати декілька споріднених по смислу ситуацій з минулого свого і інших близьких людей. І тому новий проект має розширені подієві варіації, тобто соціокультурний досвід, плюс досвід свідком якого ти став.

Висновок

1. Такі тексти, чи чужі життєві смисли стають для віртуальної особистості близькими «естетичне чуже як забуте своє» здатне проектувати та перепроєктовувати минулі життєві ситуації на основі соціокультурного досвіду.
2. Використання протонаративів приводить до кількісних змін, а саме: конкретизації переосмисленої ситуації; підвищення емоційного рівня і самоповаги до себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бахтин М.М.* К переработке книги о Достоевском // Эстетика словесного творчества. - М.: Искусство, 1979. - С. 303.
2. *Бухарцева Н.Г.* Самопроектирование: единство самореализации и развития внутреннего мира личности. / Н.Г. Бухарцева // [Электронный ресурс] <https://cyberleninka.ru/article/n/samoproektirovanie-edinstvo-samorealizatsii-i-razvitiya-vnutrennego-mira-lichnosti> (12.10.2017).
3. Горяев П.П. Кратко о лингвистико—волновой генетике (ЛВГ) / П.П. Горяев // [Электронный ресурс] <http://www.wavegenetic.ru/22-kratko-o-lingvistiko-volnovoy-genetike-lvg-i-ee-prakticheskom-ispolzovanii.html> (12.10.2017).
4. Жижек С. Реальность виртуального / С. Жижек // [Электронный ресурс] <http://www.umnozhenie.narod.ru/vol/7/zhikharevich-zizek.htm>
5. Зотов Ю.П. Проблемы смысловой диалогической конвергенции // М.М. Бахтин и гуманитарное мышление на пороге XXI века: тез. Докл. III Саран. Междунар. Бахтинских чтений: в 2 ч. Ч. 1.– Саранск: Изд-во Мордов. Ун-та.- 1995.- С. 18-21.
6. *Лотман Ю. М.* Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю.М. Лотман // Дом в «Мастере и Маргарите». – М., 1996. – Ч.2. Гл. 3. – 464 с. ISBN 5-7859-0006-8 <http://platonanet.org.ua/.../lotman.../32-1-0-617> (22.06.2010).
7. *Менегетти А.* Онтопсихология и меметика [Электронный ресурс] / А. Менегетти. - <http://www.zipsites.ru/psy/psylib/info.php?p=3039> (15.04.2010).
8. Сарт Ж.П. Экзистенциализм — это гуманизм // Сумерки богов. / Ж.-П. Сарт// М.: Изд—во политической литературы, 1989. С.319—345.
9. *Сапогова Е. Е.* [Анализ Я-концептов и Я-метафор в содержании индивидуальных нарративов субъекта](#) [Электронный ресурс] / Е.Е. Сапогова // Прикладная психология: достижения и перспективы / Под ред. Л.А. Мирской, Т.Ю. Синченко, В.Г. Ромека. – Ростов-на-Дону:

«Фолиант», 2004. – С. 50-79. <http://esapogova.narod.ru/texts/self.rtf>
(18.06.2013).

10. Свойкин К.Б. Смысловая диалогическая конвергенция текста в научной коммуникации. Саранск, 1998 - С.148.
11. *Чепелева Н. В.* Самопроектирование личности в дискурсивном пространстве / Н.В. Чепелева // Человек, субъект, личность в современной психологии. Материалы международной конференции, посвященной 80-летию А.В. Брушлинского. Том 3. / Отв. ред. А.Л. Журавлёв, Е.А. Сергиенко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2013. – С. 342–345.

SPYSOK VYKORYSTANYH DZEREL

1. Bahtin M.M. K pererabotke knigi o Dostoevskom // Jestetika slovesnogo tvorchestva. - M.: Iskusstvo, 1979. - S. 303.
2. Buharceva N.G. Samoproektirovanie: edinstvo samorealizatsii i razvitiya vnutrennego mira lichnosti. / N.G. Buharceva // [Elektronnij resurs] <https://cyberleninka.ru/article/n/samoproektirovanie-edinstvo-samorealizatsii-i-razvitiya-vnutrennego-mira-lichnosti> (12.10.2017).
3. Gorjaev P.P. Kratko o lingvistiko—volnovoj genetike (LVG) / P.P. Gorjaev // [Elektronnij resurs] <http://www.wavegenetic.ru/22-kratko-o-lingvistiko-volnovoy-genetike-lvg-i-ee-prakticheskom-ispolzovanii.html> (12.10.2017).
4. Zhizhek S. Real'nost' Virtual'nogo / S. Zhizhek // [Elektronnij resurs] <http://www.umnozhenie.narod.ru/vol/7/zhikharevich-zizek.htm>
5. Zotov Ju.P. Problemy smyslovoj dialogicheskoj konvergencii // M.M. Bahtin i gumanitarnoe myshlenie na poroge XXI veka: tez. Dokl. III Saran. Mezhdunar. Bahtinskih chtenij: v 2 ch. Ch. 1.– Saransk: Izd-vo Mordov. Un-ta.- 1995.- S. 18-21.
6. Lotman Ju. M. Vnutri mysljashhih mirov. Chelovek – tekst – semiosfera – istorija / Ju.M. Lotman // Dom v «Mastere i Margarite». – M., 1996. – Ch.2. Gl. 3. – 464 s. ISBN 5-7859-0006-8 <http://platonanet.org.ua/.../lotman.../32-1-0-617> (22.06.2010).

7. Menegetti A. Ontopsihologija i memetika / A. Menegetti // [Elektronnij resurs] <http://www.zipsites.ru/psy/psylib/info.php?p=3039> (15.04.2010).
8. Sart Zh.P. Jekzistencializm — jeto gumanizm // Sumerki bogov. / Zh.-P. Sart// M.: Izd—vo politicheskoy literatury, 1989. S.319—345.
9. Sapogova E. E. Analiz Ja-konceptov i Ja-metafor v sodержanii individual'nyh narrativov sub#ekta / E.E. Sapogova // Prikladnaja psihologija: dostizhenija i perspektivy / Pod red. L.A. Mirskoj, T.Ju. Sinchenko, V.G. Romeka. – Rostov-na-Donu: «Foliant», 2004. – S. 50-79. [Elektronnij resurs] <http://esapogova.narod.ru/texts/self.rtf> (18.06.2013).
10. Svojkin K.B. Smyslovaja dialogicheskaja konvergencija teksta v nauchnoj kommunikacii. Saransk, 1998 - S.148.
11. Chepeleva N. V. Samoproektirovanie lichnosti v diskursivnom prostranstve / N.V. Chepeleva // Chelovek, sub#ekt, lichnost' v sovremennoj psihologii. Materialy mezhdunarodnoj konferencii. posvjashhennoj 80-letiju A.V. Brushlinskogo. Tom 3. / Otv. red. A.L. Zhuravljov, E.A. Sergienko. – M. : Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2013. – S. 342–345.